

v Trbovljah“. Mile Klopčič je izdal svojo prvo pesniško zbirko „Plamteči okovi“ (1924). Pojavila se je vrsta pesnikov iz delavskih vrst. Tej „proletarski“ literaturi je stopilo ob stran prvo poprevratno mladinsko kulturno gibanje okrog revije „Mladina“ (1925—1929), ki je pogumno dvignilo Cankarjev prapor. Pot mu je začrtal Srečko Kosovel, ki bi bil zrastel gotovo v osrednjo osebnost slovenske literature kot pesnik in kot ideolog, če bi se bil mogel razviti, a je dočakal le dva in dvajset let (umrl l. 1926.). V „Mladini“ je bila še v veliki meri zastopana idealistična miselnost. Vplivala je zlasti s teoretičnim razjasnjevanjem narodnega vprašanja in z odločnim odporom proti ogrožanju slovenske samobitnosti. „Mladino“ je nekako nadaljevala Kreftova „Književnost“ (1933—1935), ki pa je prelomila z idealizmom in zato lahko razširila obzorje ideološkemu prizadevanju novega rodu zlasti na področju filozofije in ekonomije. Ob strani tega idejnega razvoja se je skušal posebej uveljavljati tudi ostanek stare socialne demokracije (revija „Svoboda“ od l. 1929.), ki pa ni prišel do znatnejšega pomena in zaostaja zlasti v zadnjih letih, odkar se je novi rod lotil analize slovenske socialne, politične in kulturne preteklosti, iz sedanjosti pa poleg narodnega tudi zelo zanemarjenega kmečkega vprašanja, ki ga je postavilo na dnevni red l. 1935. na novo oživljeno kmečko gibanje. V zadnjem desetletju je stopilo kmečko življenje s svežo silo v slovensko literaturo zlasti z realinom Miškom Kranjcem.

Rod, ki je zrastel v zadnjih dveh desetletjih in se tudi idejno usmeril v duhu naprednih družbeno-političnih teženj svojega časa, ki so edine v skladu z najboljšimi tradicijami slovenske kulture, daje v zadnjih letih s svojim delom slovenski kulturi že tako močan pečat, da sta obe še nedavno prevladujoči konservativni ideologiji v očitni defenzivi. Omeniti pa moramo tudi, da je našel novi rod podpornika in zaveznika v delu starejšega rodu, ki se po prevratu še ni bil toliko idejno sprostil, da bi se bil že tedaj po razočaranju v plodove meščanske demokracije bistveno preusmeril.

* Tu opozarjamo na Poljančev članek „Realizam Ivana Cankara“ v beograjski „Naši stvarnosti“ (št. 17—18, april 1939), ki odlično prikazuje vlogo in pomen Ivana Cankarja nasproti nevzdržnim tezam, ki jih je zastopal v „Pregledu“ l. 1937. Ž. Plamenac.

Štiri in dvajset ur Milana Ponikvarja

Igor Torkar

Tisto jutro je vstal Milanov brat že na vse zgodaj in odšel, ko je bila še tema. Razmetana odeja je visela z njegove prazne postelje tako čudno skrotovičena, da se je v poltemi zdelo, kot bi človeško truplo omahnilo čez rob. Ko pa je jutro zaplodilo svetlobo, so te pošastne oblike in sence kre-

nile za nočjo. Tonile so po kotih in le kje čisto pri tleh so še iztezale v sobo prste svojih temnih rok.

V odprti omari za obleko se je v zmagujoče jutro vedno jasneje risal velik kup stvari: obleke, nogavica brez para, površnik, stremena za smuči, bel telovnik za frak, tenis žoge, kravate. Vse stlačeno, vse pomečkano. Taka je usoda oblačil pri Ponikvarjevih. Na obešalnikih se vedno šopiri le zadnji krik mode. Vse drugo, čeprav tudi razvajenega človeka vredno, roma na znameniti kup v Milanovo omaro, iz katere veje prodajalniški duh zanikrnega starinarja za Ljubljano.

V sobo so skozi levo okno vdrli prvi prameni jutranjega sonca, da je na hladnih steklih neslišno izhlapel sopuh mlačnega, čez noč pokvarjenega zraka. Predmeti, razmetani po mizi, so vrgli ostre sence na desno proti peči. Na nočni omarici ob Milanovi postelji se je sončni žarek ujel v stekleni polkrogli, polni cigaretnih ogorkov. Zažarel je z nekam sivim bleskom, a je kmalu nato utočil v uvelih olupkih pomaranče, ki so bili razmetani po nočni omarici okoli umazane skodelice za kavo. Od umivalnika ob peči, pomazanega s posušeno peno Kalodonta, je dišalo po starem milu za britje.

Milan Ponikvar se je prebudil. Z razpokanimi ustnicami je nejevoljno pomlaskal in z zaprtimi očmi si je pod glavo popravil blazino. S težavo je dvignil levo obrv. Skozi lepke trepalnice je v meglenih obrisih zagledal na nočni omarici uro. Vsiljivo mu je kazala že pol desetih, a z enakomernim tiktakanjem, ki je vznemirjalo zadušljivo tišino, je spet zazibavala lenuha v prijetno dremavico. Počasi, počasi so otrpli možgani priklicali misel. V glavi mu je zašumelo. Že nekaj let vsako jutro ista samoobtožba.

„Prav za prav je v resnici neodpušljivo, dragi moj, da dan za dnem zapravljaš jutranje ure. Izpit iz anatomije odlagaš že eno leto. Vidiš, že tri ure bi lahko delal. Indeks imaš v popolnem neredu. Seveda, ko vedno zaspiš predavanja. In zadolžen si povsod. V institutu, pri natakariči, pri kmetu, ki ti je dal bajto na smučariji, in da ne boš pozabil, Ponikvar, služkinji si tudi dolžan... In kako boš uredil s tistimi... policijskimi nalogi... dragi moj... k vragu vse skupaj...“

Ponikvar je zadremal. Kot vsako jutro ga je tudi danes minila vsa volja v prijetni toplini pod odejo. Z resničnim užitkom se je pretegnil in od ugodja čisto tiho zastokal. Obrnil se je na drugo stran in še malo, oh, samo malo zadremal.

Sončni žarek v stekleni polkrogli na nočni omarici je ugasnil. Ko se je pomaknil že toliko naprej, da so prameni zarisali na nasprotni steni ob peči črn križ velikega okna, se je Milan odločil vstati. Dvakrat je globoko vzdihnil, povlekel odejo počasi s sebe, sedel, skrčil noge, si prižgal cigareto in puhnil v sončni pramen cigaretne dim. Oblaček dima se je v svetlem pasu sončne luči neskončno leno krotovičil in se svetlikal kot milijon niti kovinastomodre svile. Ponikvar se je zabaval. Pokadil je tri cigarete drugo

za drugo. Okoli enajstih se je slednjič skobacal s postelje tako, da je zavlekel skoraj vso odejo na tla. Pretegnil se je in zapel jopič bog vedi kdaj zadnjikrat očiščene pidžame. Ni ga motilo, čeprav se ga ne da očrniti, da ravno rad zavija svoje mehkužno telo v umazano pidžamo. Gotovo ne bi posedal v njej, če bi se domislil in jo pogledal, kakšna je. Pa kaj, ko se česa takega doma nikoli ne domisli. Vse drugače je seveda, kadar zapusti svoj dom, ta velikanski fotelj brezdelja in lenobe. Če nima zavidljivo zlikanih hlač, ni živega krsta v Ljubljani, ki bi ga pripravil do tega, da bi šel na primer v gledališče. Pa tudi če igrajo najboljšo stvar sezone in četudi jo igrajo mogoče zadnjikrat.

Milan je oddrsal v kuhinjo, naročil kavo in se vrnil z „Jutrom“ v sobo. Sedel je k mizi in listal po časopisu. Najprej tretja stran: umori, vlomilci, tatovi. Ko se je poglobil v športno rubriko, mu je sama gospa Ponikvarjeva prinesla kavo.

Gospa Ponikvarjeva je bila v bistvu preprosta, ne ravno hudobna, skoraj dobrodušna, a vendar v luči zadnje resnice plitva ženska. Ena tistih, ki so očetom Ponikvarjem križale pot mogoče kje na Dunaju v študentovskih letih, ali ena tistih, ki kot natakarike premišljeno zanetijo neizživeto strast nerodnega stalnega gosta, ki še dobro do sape ne pride, pa že vodi pod roko ob nedeljah popoldne gospo soprogo skozi park na izprehod. Prebeli pesek jima stoka pod nogami in oba se zdolgočaseno ozirata vsak na svojo stran. In kadar zažgoli tem soprogam trgovski sotrudnik „milostljiva“, se zaman trudijo, da bi skrile svoje zadovoljstvo v hladni nasmešek rojene aristokratke. Te matere vozijo svoje hčere na vse plese kot ovce na semenj, da bi naletele na čim boljšega kupca. Okrog petdesetega leta se začno prvič v življenju šminkati. Hočejo biti narodne dame in se posebno pred služkinjami trudijo, da bi bile „milostljive“. Toda vedno jim ne uspe. Oh, ko je pa tako dolgečas včasih, takole dopoldne, ko so moški po službah in ko v kuhinji diši po cvrti čebuli, krompirjevih olupkih in topli vlagi. Gospe so brez moči in zdrknejo s prestolov. Razredne razlike izginejo in milostljive zaupno nagnejo glave k služkinjam.

„Tisto pa drži, da je nosna. Je, je. Na trgu sem jo videla.“

„Prav ji je, zakaj se pa spušča v take reči, če ne zna. Znati je treba. Sicer pa, sram jo bodi!“

„Kaj ne poveste. S kom pa? Kdaj? Pobegnila? A s tistim, ho — pravi tiček.“

Gospa je postavila kavo na mizo pred sina.

„Malo pozen si danes.“

„Nič dobro mi ni. Ne vem, ne morem in ne morem spati. Včasih do dveh ne zaspi. Potem sem pa zjutraj zbit in truden.“

Zaskrbljeni obraz gospe Ponikvarjeve je kazal, da verjame sinu. Stopila je proti vratom.

„No Mile, sedaj pa študiraj.“

„Bom, mamica.“

Pri Ponikvarjevih so že z majhnega naučili otroke, da pravijo materi mamica.

Milan je popil kavo, pogledal še „Dopise“ med malimi oglasi in potegnil predse skripta iz anatomije, ki so ležala na mizi. Zbrano je prebral prvi list in polovico drugega, kjer je bilo narisano žensko telo. Prižgal si je cigareto in čital dalje, a vedno bolj mehanično, kajti misel se je že pletla okoli slike.

„Tole je pravilno žensko telo. Se mi je zdelo, da ni bilo nekaj v redu s tisto plesalko v nebotičniku. Prekratke noge je imela.“

Za ocenjevanje žensk ima Milan svojo originalno metodo. Sploh je želja po originalnosti njegovo edino stanovitno hotenje.

Dvignil je glavo in pogledal po sobi kot človek, ki ga s sončnih travnikov z zavezanimi očmi odpelješ v trdo ječo, kjer mu v hipu strgaš ruto z obraza. Zdrnil se je, zdolgočaseno vzdihnil, zbral vso voljo in čital dalje. A kmalu mu je bil stol pretrd. Vzel je skripta in legel na trebuh na posteljo. Prebral odstavek. Da bi ga na pamet ponovil, je dvignil glavo; gledal je naravnost v stensko preprogo, na kateri je bil naslikan perzijski šah, ki ga slovesno vodijo na čudovito belem konju v sprevodu. Milan ni ponovil niti polovice odstavka. Zalil ga je val misli.

„Takle perzijski šah, e, to bi bilo sijajno. Žensk, kolikor bi hotel. Ampak jaz ne bi kar tako, jaz bi znal uživati. Vsak večer štiri, pet lepotic skupaj. O, moje zahteve bi že bile. In rok ne bi smele imeti čisto golih... kajti rajši imam in bolj sladka je gola roka, če ima še kakšen prstan ali uro na zapestju, z lepim rjavim paskom...“

Na trepalnice se mu je obesila senca strasti. Zaprl je oči. Glava mu je omahnila na skripta. Negibno ležeč se je prepustil bujnim predstavam. V sobi je bilo tiho kot v grobnici. Le ob oknu je monotono brenčala nabrekla mesarska muha, sita odpadkov in nesnage.

Poklicali so ga h kosilu. Po kosilu je bil Milan Ponikvar len. Zato je legel, da bi v miru prebavljal.

„Ni da bi zanemarjal prebavo, ki je najpotrebnejša stvar v življenju. Človek s slabo prebavo kaj kmalu opeša,“ so Ponikvarjevi neštётokrat modrovali pri razgovorih po kosilu in počivali v zatohlem ozračju blagostanja, v kakršnem dremljejo naši meščanski domovi. Stari Adolf Ponikvar, trgovec, diplomiran na komercialni visoki šoli na Dunaju, po navadi že po par stavkih za kakšno urico zaspi kar s servieto okoli vratu. Po madžarsko navzgor zavihani brki se mu dostojanstveno zibljejo, kot se stresa gornja ustnica odprtih ust. Vsa reč se zdi neznansko zabavna enajstletnemu Milanovemu bratu Vilibald, ki se ob takih prilikah bedasto nasmíha. Mali Vi-

libald, o katerem so pred leti šušljali, da Adolf Ponikvar ni njegov oče, je božjasten. Sedaj ga že tri leta ni popadlo. Vendar mora obiskovati šolo za manj nadarjene, v veliko sramoto rodbine, ki ima vendar zavidljiv družabni položaj. Če se kdaj dogodi, da služkinji premočno zazveni porcelan, ki ga pospravlja z mize v jedilnici, stari Ponikvar tako zarenči, da se mali Vilibald stisne k materi. Po vsem telesu zadrgeta, kot da bi bilo v sobi hladno. Stari Ponikvar ga mrko pogleda, kajti ni mu prijetno, da v takih primerih vsi utihnejo, da je v sobi tako bedasto tiho, dokler mali ne zaja. Soba, ki diši po masti in ostankih kosila, se napolni do vrha s tem monotonim jokom, ki vzbuja tesnobo.

„Adolf, kaj bi rad, da ga bo spet vrglo?“ poprosi s cvilečim glasom Zofija.

Zofija je sestra starega Ponikvarja. Pred vojno je bila priznana lepota. Toda, če za katero, so zanjo veljale svetopisemske besede: kot zlat obroček na prašičjem rilcu je lepa žena, ki zametuje pamet. Danes je „lepa Cofi“ stara. Pobožna gospodična je, s črnimi kolobarji pod vodeno modrimi očmi.

Adolf Ponikvar je že vsega naveličan. V mladih letih — to se mu mora priznati — je bil resnično delaven in tudi sposoben. Garal je za tri. Če je šlo, pošteno, če ni šlo, pa tudi drugače. Vzljubil je zlato in zdaj ga ni nikoli sit. V preobilici vsega mu je mast počasi zalila telo in duha. Danes delajo drugi zanj in gospod Adolf lenari. Edini dnevi, ki ga malo pretresejo, so torki in petki, ko gre k brivcu, in sobotni večeri, ko strogo pregleda tedensko delo svojih ljudi. E, gospoda Adolfa ni mogoče prelisičiti! V ostalem pa mu je od vse mladostne podjetnosti ostalo le veselje do žensk. Je izbiren, rutiniran strokovnjak s prefinjenim okusom, ki se pa v teh letih modro zaveda, da je vabljen le še njegov denar. Zato ne skopari. Pri tem pa je tako genialno previden, da še to uro velja pred gospo Ponikvarjevo za krepostnega življenjskega druga. Le Milan ve. Nekoč, ko je taboril nekje z mlado vdovo, sta se srečala z očetom. Takrat ga je oče poklical k sebi.

„Kajne, Milan, nisi več otrok, ti moj razumni fant. Veš, nate sem se vedno zanesel. Na, par sto dinarjev, saj sem bil tudi jaz mlad. Pa če boš še potreben, kar pridi.“

Potrepljal je sina po rami. Nekam oglata je bila njegova kretnja, kajti gospodu Adolfu se že dolgo neslišno useda po žilah prebeli apnenec. Nemara ga bo kap...

Čez čas si je moral Milan priznati, da se je v njem ob tem razgovoru z očetom razblinila zadnja topla misel. In postajal je od dne do dne bolj čuden veseljak. Vsa njegova filozofija in življenjska modrost je zgnetena v dva stavka. Kadar pije ali si podaja ženske iz desnice v levico, se brez-

skrbno smeje: „Ej, bratci, življenje je humor.“ Če ga pa srečaš po pre-krokani noči in ga povprašaš, kako mu kaj gre, ti odgovori: „Prokleta, življenje pa le ni humor.“ V ostalem Milan ne pozna problemov in pred človekom je kot na dlani. Samo nekoč so se prijatelji spogledali. Niso mogli razvozlati, niso mogli doumeti naravnost nezaslišane senzacije, ki jo je Ponikvar povzročil. Pred nekaj meseci se je namreč obesil. Res, obesil. Ob pol ene ponoči. Na stranišču avtomatičnega bifeja. Ali je bil popolnoma pijan ali kaj, resnica je, da je visel. Na navadni tenki vrvici za zavijanje paketov. Vrvica se je k sreči pretrgala, Milana so malo pomočili in čez dobro uro je bil že zopet stari Ponikvar. Če ga previdno vprašaš: „Zakaj?“, ti odgovori: „Prisežem, še sam ne vem.“ Posledic ta čudno storija ni imela. Le v svoji filozofiji je Milan dodal še tretji stavek: „E, nekaj pa trdno vem: Smrt ni humor.“

Milan, ki je ležal v svoji sobi na postelji si je prižgal cigareto in brez misli buljil v strop. Dolgčas!

Pri Ponikvarjevih je doma. S svojo nitjo, ki jo prede po vseh kotih, zapreda predmete in ljudi, ki hodijo po teh sobah in hodnikih že desetletja in desetletja. Vedno bolj okorna, vedno bolj počasna je njihova hoja, dokler jih nit dolgočasje popolnoma ne zaprede, da obstanejo in ne morejo ne naprej ne nazaj. In tako zapredene omamlja podzavestno še svojstveni duh, ki ga dobi sčasoma vsako stanovanje.

„Zadremal bom. Čisto malo.“

Zaspal je za dolgo in zbudila ga je šele služkinja, ki je prinesla kavo. Glasno je vdihnil in izdihnil sapo, se pretegnil in zastokal, ko se je pre-valil z desnega boka na levi. Nejevoljen se je dvignil in z obrazom, zabuhlim od spanca, sedel k mizi.

„Mici, zakaj mi ne prinesete srebrne žlice; z drugo ne jem.“

„Oprostite, pozabila sem,“ je odgovorila dekla, začudena, da so gospod danes tako sitni. K Ponikvarjevim so se vedno izgubliale takele nemarne služkinje, kot je bila Mici, kot bi v naprej slutile, da bo zadostovalo, če bodo površno snažile čevlje, v katerih hodijo Ponikvarji po svetu. Tako, kot če prideš od nekod s posušanim blatom na obuvalu in se ti nemara mudi naprej. S črno pasto debelo potegneš kar čez posušeno blato, podrgneš s krtačo in čevelj se sveti. Z nekam motnim bleskom sicer, a sveti se.

„No, že dobro, lahko greste,“ se je nenadoma prijazno nasmehnil, kajti spomnil se je, da ji je dolžan še 120 dinarjev.

Odrinil je navadno žlico in posrebal kavo kar iz skodelice. Zopet se je z vso voljo sklonil nad skripta nesrečne anatomije in si z rokami podprl glavo.

(Konec prih.).

Štiri in dvajset ur Milana Ponikvarja

Igor Torkar

Niti četrte ure ni odteklo in že so se Milanovi možgani uprli zbranemu študiranju anatomije. Dvignil je glavo in strmel hip, dva, kar tako, tja nekam v nasprotno steno. Potem se je, vrag vedi od kod, pritihoval vanj želja, da bi preštel rdeče rože stenskega ornamenta, napleskanega pod stropom na vseh štirih stenah sobe. Pričel je in se zmotil. Še enkrat. Petkrat, sedemkrat. Da tega ne bi preštel? Naposled vendarle. Dvesto šest in štirideset rdečih rož. Vzel je svinčnik in na robu skript izračunal: na daljših dveh stenah na vsaki po 67, na krajših dveh po 56 rdečih rož. Skupaj dvesto šest in štirideset. Zadovoljen kot človek, ki dokonča veliko delo, je posegel po majhnih škarjicah, ki so ležale na mizi. Skrbno si je začel čistiti nohte. Na levici je še z lahkoto šlo. Ko se je pa spravil nad desnico, ga je že spreletavala lahna nervoza. Prav pri zadnjem prstu, pri mezinčku, je tako globoko zarezal v kožico, da je kaplja krvi zalila površino nohta. In kot nalašč se mu je hkrati zazdelo, da ždi po vseh kotih zoprna negibnost, tesnoba vzbujajoč mir. Le drobna zapestna ura je čudno glasno tik-takala v tišino. Zunaj je zahajalo mrzlo jesensko sonce. Z zlato krpo je neslišno obrisalo stekla velikega okna in obris predmetov so pričele komaj opazno zastirati prve koprne jesenskega večera. V trhli les stare knjižne omare se je zagrizel lesni črv: škrt, škrt, škrt...

Milan je prisluhnil, za hip pridržal sapo, dvignil spuščena ramena, šel s prsti skozi lase in vrgel komolce za tilnik. Daleč nekam pod mizo je leno in togo pretegnil skrčene noge, da je v sklepah starinskega stola zajecalo. Zamižal je, dvakrat zaporedoma zazeהל in pri tem tudi dvakrat zaporedoma zastokal. Čisto tiho a vendar nekam presunljivo.

Začutil je, kako ga nejevolja noče in noče izpustiti iz svojih zoprnih rok. Pogledal je skripte pred seboj. Odrinil jih je daleč nekam po mizi, čim dlje, samo da jih ne vidi. Predmete v sobi so vedno bolj na gosto zapredale sence noči. Te sence, ti mrakovi večera so ga naravnost dušili. Čudna tesnoba ga je obšla in kopica nezaželenih misli mu je spreletela možgane.

„Zopet je šel dan k vragu. In vsega skupaj samo tri strani! Ves dan...“

Milan je tonil v premišljevanje. Pozabil je na cigareto, ki se je počasi spreminjala v pepelnato palčico med prsti njegove desnice, ki mu je negibno visela ob stegnu. Zaživel je enega redkih, zavednih trenutkov svojega življenja. Bila je neznosna, meglena misel o pravem namenu človeškega življenja. Kakšno brezno med tem namenom in njegovim početjem.

Tiha obsodba samega sebe ga je utrudila, izmučila. Težko, resnično težko mu je postalo pri duši. Za hip prebujena vest je bila neusmiljena,

kot bi vedela, da je skopo odmerjen njen čas. Njene nadležnosti so ga rešili sklepi, ki so vstali v njem kakor svetle, vesele prikazni.

„Tako. Zvečer grem še malo ven. Jutri, jutri pa vstanem ob sedmih. Od osmih do dvanajstih bom študiral. Od dveh do šestih zopet. To se pravi štiri ure dopoldne, štiri ure popoldne, točno osem ur. Torej osem ur.“ Potem je še malo pomislil in nato, že skoraj čisto pomirjen, glasno zajel sapo. Počasi se je vračal mir.

Tema noči je medtem že popolnoma zalila sobo in njega. Od nekod se je mimo odprtega okna zavleklo zoprno cviljenje stare cestne železnice.

Prižgal si je cigareto in pogledal na uro. Pričel je z desnico nejevoljno počasi bobnati po mizi.

„Pol sedmih je že...“

Odhkrnil se je. „Ali bi oblekel površnik za promenado?“

Prižgal je luč. Goste sence so prhnile v najbolj skrite kotičke in se potuhnile, kot bi prežale. Lesni črv v omari je za hip obmolknil, a se takoj nato zopet zagrizel v trhli les: škrt... škrt... Milan se je zagledal v električno žarnico. Nehote je pritrkaval z nogo črvu v lesu.

Potem je pogledal na uro. Sedem. Skrbno, a hitro se je napravil. Oblekel je površnik, privihal ovratnik, potegnil klobuk na čelo, pustil prižgano cigareto v ustih, vtaknil roke v žep, stekel po stopnicah in zavil po promenadi v Tivoli. Nekaj časa se je vrtel okoli glavnega drevoreda, a ker ni bilo znancev od nikoder, je krenil za Ljubljano in v ritmu počasnega koraka tiho povzel eno svojih neštetihi veselih popevčic: Moj ljubi je Peter — je uren ko veter — ljubiti tak zna — da se nič ne pozna. Namenil se je v gostilno „Pri dalmatincu“. Gostilna, kot jih nešteto ždi po umazanih kotih ljubljanskih predmestij in tesnih nabrežjih Ljubljane. V katero koli stopiš, boš srečal iste ljudi obojega spola, vseh poklicev in stanov. Pohlevnega zmikavta poleg poštenega brezposelnega očeta osmih otrok, sramežljive cipe poleg zdravega dekleta z dežele, ki mu je včeraj milostljiva odpovedala službo zaradi nerodnosti. Vlomitca večjega formata poleg strahopetnega pretepača. In v gosposki sobi falirane študente, zapite pisune, intelektualne nezadovoljneže vseh vrst, od moža, ki usiha pod ženino knuto, do profesorja, ki mu država dela večno krivico. A pri drugi mizi naletiš nemara na goljufe, ki si prigoljufajo kvečjemu kakšen liter vina, blagajnike, ki si drznejo poneveriti vsako leto ob zaključni bilanci le par kovačev, in na politične uradnike, ki so jedli že pri vseh strankah svoj vsakdanji kruhek. Če sedeš za katero koli mizo v teh gostilnah, boš videl, da je črviva in lepka od razlite črne kave, da so stekla v oknih rumena od mušjih pikov in da so vlažni prtički ob mizah popackani z gostim dalmatincem. Skoraj v vseh teh gostilnah jokajo tam nekje pod zamazanim stropom slabi električni ventilatorji in od sosednje mize nemara smrdi po slabem brinjevcu. V teh gostilnah je Ponikvar stalen gost.

Pred vrati si je Milan prešerno potisnil klobuk nazaj na čelo in vstopil. „Halo Milan,“ mu je zašumelo v pozdrav. „Povej no, tisto o vrvi in smrti,“ ga je vščipnil kronske upokojeni železniški uradnik, nadpreglednik Sila, ki mu je jeza na državo in ves svet žrla moči, da je bil suh kot trstika.

„Gospod nadpreglednik, čudno se mi zdi, da vi zahajate med nas. Pa ne da ste sami prišli do zaključka, da raste trstičje le tam, kjer je močvirje,“ mu je vrnil Ponikvar.

Pri sosednji mizi je pomežiknila Milanu Liza, mlada, še sočna lahkoživka, ki je imela z njim nekakšno razmerje, sedaj do solz nežno, sedaj živinsko brutalno. Vzbočila se je in objestno, brez sramu stresla z rameni, da so ji zaživele zrnate prsi pod židano bluzo, ki jo je nosila na goli koži.

Milan se ji je samo nasmehnil, ker je bil čudno truden in mu ni bilo zanjo. Stopil je k nadpregledniku.

„Sicer pa, gospod Sila, če že hočete vedeti: Smrt ni humor. Ampak življenje, gospod nadpreglednik, življenje je humor. Ančka pol dingača. Pa ga požuliva, gospod pokojnik, saj je tako prav za vas in za vašo veliko pokojnino, ali ne?“

Iz vseh kotov je v goste zazvenel smeh, sproščen in brezskrben, kot je le smeh ljudi, ki v gostilni vsaj za par ur odrinejo levico Vesti ali desnico Skrbi, ki jih drugače nemara grabi s svinčnimi prsti za živa in še topla srca.

Lizi ni bilo prav, da Milan ves večer popiva z nadpreglednikom. Nervozno si je grizla rdeče lakirane, črno obrobljene nohte. Stopila je mimo njegove mize in mu namignila.

„Kaj bi rada“

„Za višnjevca dam.“

„Kdo pa je rekel, da ga rad pijem?“

„Ti sam, še sinoči.“

„Sinoči, sinoči, mir daj, pa je.“

Pri šanku je Liza s komolcem dregnila okajenega polirja in se z bokom pritisnila k njemu. Polirju so zatlele oči in ošvrknil je s pogledom Lizine s tenko žido pokrite prsi. Liza je pila s polirjem. Najprej ob šanku, potem za ozko mizico pri zidu ne daleč od Milana.

Bolelo jo je, resnično bolelo, zaradi Milana. S solzami v očeh je stiskala ustnice, na katerih se je skrivala cenena šminka le še v tankih gubicah. Nenadoma ji je nasmešek napel kотиčke ust. Skočila je pokoncu. Omamljena od vina se je opotekla proti Milanu. Vablivo se je razkoračila, uprla levico ob bok, pijano hlipnila, z desnico pa pokazala nanj:

„Poglejte ga, gosposkega sina! Pred tremi tedni se je valjal po meni, pa ni imel počene nežke v žepu. Danes ima denar, pa naliva tole staro trlico, namesto da bi mislil na svoj dolg.“

„Prepovedujem si,“ je zamomljal nadpreglednik Sila.

„Plačaj me! Če tvoj oče ne daje več na upanje, tudi jaz ne morem. Plačaj!“

„Prosim,“ je komaj slišno siknil skozi zobe Milan. Počasi se je izravnal in leno pljunil predse: „Tatica!“

Za hip je vso sobo omrtvičila napeta tišina. Ventilator je zajokal, da je skoraj zadušil histerični smeh pijane Lize.

„Kaj praviš? Tatica? Naj me hudič, če sem do te minute ukradla kaj več, kot eno samo, edino steklenico višnjevca. Zate, svinež nemarni! Zate sem jo ukradla! Na tvoje povelje sem jo ukradla! Se spominjaš? Višnjevca, zadnjič? V moji kamri sva ga potem požrla.“

Gospod nadpreglednik je bedasto strmel v Milana, ki je z desnico pijano brodil po laseh. Od časa do časa je pogledal po gostilni in bedast smehljal zadrege mu je krivenčil usta. Potem je vstal in se odzibal k črvivemu stojalu. Vzel je površnik in klobuk, vrgel 100 din na pult pred gostilničarja in z razpokanimi ustnicami tiho zabrundal: „Za Lizo.“

Ko je bil že mimo polirjeve mize, je Liza bliskovito zgrabila kozarec in ga vrgla za njim. Rutinirani natakarc Franc je čašo prestregel z pločevinastim pladnjem, da so črepinje rezko zazveneale.

Zunaj je žalostno rosilo. V asfaltu so kot v motnih zrcalih dolgočasno migotale deževne kaplje. Nikjer ni bilo žive duše. Samo stražnik je tam ob hiši negiben stal pod svojo nerodno gumijasto kapuco. Življenje mesta je tonilo v deževno noč. Bilo je tiho kot v vlažni kleti. Le od kolodvora sem je od časa do časa hušknilo mimo cerkvenega stolpa kovinsko ječanje nočnih vlakov in se klavrno razbilo ob slemenih mrtvih hiš.

Naslednje jutro je vstal Milan Ponikvar ob pol enajstih...

Treznost v vprašanju malih narodov

Dušan Kermauner

Vprašanje malih narodov je del splošnega narodnega vprašanja, ki obsega poleg njega še vprašanje kolonialnih narodov. Zgodovinsko je vezano na razvoj tistih narodov, katerih domovina je bila v ekspanzijskem območju treh vzhodnoevropskih cesarstev, avstrijskega, turškega in ruskega. Pod to vprašanje ne moremo spraviti privilegiranih malih držav v zahodni Evropi (Švica, Holandska, Belgija), katerih narodi so preživeli meščanskodemokratski prevrat že v ranem kapitalizmu in se nato uveljavili kot „enakopravni“ udje evropske politične skupnosti, niti treh skandinavskih narodov, ki so se prav tako kakor Švicarji, Holanci in Belgijci lahko omejili in zaprli v sebično samovšečnost. Če se ne oziramo na Irce, ki so izjema v zahodno-severni Evropi, je nastopilo vprašanje malih narodov v vzhodnoevropskem smislu le še v španskem kraljestvu s Kata-